

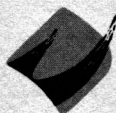
مواجهه با داروین

تختین بر خوردها با نظریهٔ تکامل در شرق مسیحی و اسلامی

(۱۸۶۰-۱۹۳۰ م / ۱۲۴۰-۱۳۱۰ ش)

عادل زیادات

ترجمه و پژوهش: امیر محمد گمینی

نشر کرگدن

موجود در آنها می‌پردازند، و مثلاً پرسش‌هایی از این دست را پیش می‌کشند: چه چیز سبب می‌شود واقعیات علمی اعتبار یابند، چگونه رشته‌ها و شاخه‌های جدید در جهان علم ایجاد می‌شوند، آیا نسبت و ربطی میان علم و دین یا میان علم و جنسیت وجود دارد و دسته دوم پژوهش‌هایی است که موضوع اصلی آنها اثرگذاری علم و فناوری بر جامعه، کنترل و تسلط بر این دو حوزه و ریسک‌ها و خطراتی است که از ناحیه علم و فناوری به جامعه و ارزش‌های مدنی تحمیل می‌شود. در اینجا پرسش‌هایی از این دست مطرح است: دولت‌ها چگونه باید بودجه‌های مربوط به علم و فناوری را تخصیص کنند، در تصمیم‌گیری‌های علمی و فناورانه چه کسانی و چگونه باید مداخله کنند، متخصصان تا چه اندازه باید اطلاعات تخصصی مربوط به فناوری‌های جدید را در اختیار عموم قرار دهند و

ماهیت میان‌رشته‌ای این حوزه مطالعاتی، که اکنون در بسیاری از دانشگاه‌های جهان تدریس می‌شود، نشان می‌دهد که برخورداری از تخصص در رشته‌ای علمی برای داشتن دیدی درست در خصوص رابطه علم، فناوری و جامعه کافی نیست؛ و لازم است کسانی برای رویارویی عقلانی با بحران‌ها و منافع ناشی از علم و فناوری به دانشی فراتر از رشته‌های علمی مجهز باشند و از راه به‌کارگیری این دانش میان‌رشته‌ای بتوانند در چالش‌های پیش رو نقشی فعال ایفا کنند.

با توجه به قلت منابع موجود و با توجه به بی‌مهری بسیاری از دانشکده‌ها و رشته‌هایی که می‌توانند در این حوزه فعالیت کنند، بر آن شدیم در مجموعه «مطالعات علم و فناوری» آثاری اثرگذار، اعم از ترجمه و تألیف، در اختیار خوانندگان قرار دهیم تا از این راه درک و دانش عمومی، چه دانش شهروندان و چه دانش تصمیم‌گیران و سیاستگذاران، از این حوزه مطالعاتی افزایش یابد.

حسین شیخ‌رضائی

فهرست

۱	پیش‌درآمد
۴	تاریخچه‌ای از نظریه تکامل در غرب
۹	نظریه داروین و ماده‌گرایی
۱۱	مواجهه نظریه تکامل و ادیان در سرزمین‌های اسلامی
بخش یکم: مواجهه با نظریه تکامل داروین در جهان عرب	
۲۱	(۱۸۶۰-۱۹۳۰ م) / عادل زیادات
۲۳	دورنما
۲۷	فصل ۱. مقدمه
۲۷	جهان عرب در قرن نوزدهم
۲۸	نظام آموزشی سنتی پیش از ورود نظام غربی
۳۰	تحولات آموزشی پس از آشنایی با الگوهای غربی
۳۴	شوق تبشیری و پیشرفت علمی: پروتستان‌ها در برابر کاتولیک‌ها
۳۶	راه‌های انتقال: بومی‌ها در برابر خارجی‌ها
۳۹	تأسیس انجمن‌های علمی عربی
۴۳	روزنامه‌نگاری علمی عربی

دیدگاه‌ها و زندگی‌نامه‌های شخصیت‌ها ۴۵

جمال‌الدین اسدآبادی ۴۶

حسین الجِسر ۴۸

یعقوب صرّوف ۴۹

شَبلی شَمیل ۵۰

لوییس شیخو ۵۱

سلامة موسی ۵۲

اسماعیل مظهر ۵۴

پی‌نوشت‌ها ۵۵

فصل ۲. ملاحظات کلی درباره‌ی رویارویی با نظریه‌ی داروین ۶۱

مقدمه ۶۱

نخستین نشانه‌ها از افکار داروین در زبان عربی ۶۷

پی‌نوشت‌ها ۷۰

فصل ۳. رویکرد مسیحیان سکولار به داروین‌گرایی:

اندیشه‌ها و ایدئولوژی‌ها ۷۳

مقدمه ۷۳

شَبلی شَمیل ۷۴

تفکر علمی و ماده‌گرایی ۷۴

داروین‌گرایی ۸۲

دیدگاه شَمیل درباره‌ی علم و دین ۸۴

سلامة موسی ۸۵

تفکر علمی ۸۵

داروین‌گرایی تمام‌عیار ۸۹

دین و تکامل ۹۶

نتیجه‌گیری ۹۸

۹۹ ----- یعقوب صرّوف

۱۰۳ ----- پی‌نوشت‌ها

فصل ۴. واکنش‌های مسیحیان و مسلمانان سکولار به ماده‌گرایی ۱۰۷

۱۰۷ ----- بحث بر سر ماده‌گرایی

۱۰۸ ----- ماده‌گرایی و جنگ

۱۱۱ ----- اختلافات صرّوف و شَمیل بر سر ماده‌گرایی

۱۱۵ ----- معنای انتخاب طبیعی و بقای اصلح

۱۲۴ ----- پی‌نوشت‌ها

فصل ۵. واکنش‌های مسیحیان سنتی به داروین‌گرایی ۱۲۷

۱۲۷ ----- مقدمه

۱۲۸ ----- هوش حیوانات

۱۳۳ ----- آب مقدس، ستاره‌ی بیت‌الحم، مائده‌ی آسمانی و روح انسان

۱۵۱ ----- شیخو و سکولارها

۱۵۴ ----- پی‌نوشت‌ها

فصل ۶. واکنش متفکران مسلمان به داروین‌گرایی ۱۵۷

۱۵۷ ----- مقدمه

۱۵۹ ----- سیدجمال‌الدین اسدآبادی

۱۶۷ ----- حسین الجِسر

۱۷۲ ----- محمدرضا نجفی اصفهانی

۱۷۴ ----- دیدگاه‌های اصفهانی درباره‌ی نظریه‌ی تکامل و دین

۱۹۰ ----- مصطفی حَسَنین المنصوری

۱۹۴ ----- حسن حسین

۱۹۹ ----- اسماعیل مظهر

بازبینی آرای مسلمانان درباره تکامل ----- ۲۰۷
 پی‌نوشت‌ها ----- ۲۱۰

فصل ۷. نتیجه‌گیری ----- ۲۱۷
 پی‌نوشت‌ها ----- ۲۲۷

بخش دوم: محمدرضا نجفی اصفهانی و نظریه تکامل انسان /

امیرمحمد گمینی ----- ۲۲۹

پیش‌گفتار ----- ۲۳۱
 زندگی و تحصیلات اصفهانی ----- ۲۳۲
 نقد فلسفه دارون ----- ۲۳۳
 رابطه علم و دین نزد اصفهانی ----- ۲۳۵
 انتقادات اصفهانی بر نظریه تکامل انسان از منظر «علمی» ----- ۲۴۱
 بازخوردهایی به آرای اصفهانی ----- ۲۷۰
 پی‌نوشت‌ها ----- ۲۷۴

منابع ----- ۲۸۱

پیش‌درآمد

در یکی از روزهای ماه رمضان سال ۱۳۴۳ در زندان قصر، بین دو نماز ظهر و عصر، مرحوم آیت‌الله طالقانی تفسیر خطبه‌های اول نهج‌البلاغه را می‌گفتند. با توجه به موضوع بحث می‌گویند که حضرت آدم^(ع) اولین انسان نبود و انسان‌های دیگری قبل از او وجود داشته‌اند؛ اما حضرت آدم اولین انسان برگزیده و دارای عقل است. در این هنگام، شادروان دکتر سبحانی که در گوشه‌ای از اتاق نشسته بود و به‌دقت به سخنان طالقانی گوش می‌داد، ناگهان گفت: «مسئله را کشف کردم». او بعد از پایان تفسیر مرحوم طالقانی خطاب به جمع حاضر می‌گوید: «نزدیک به ۴۰ سال است که ذهنم به این مشغول بود که چگونه رابطه خلق الساعه آدم را که در برخی از کتب مذهبی آمده است، با مسئله تکامل حل کنم، ولی با این صحبتی که آیت‌الله طالقانی انجام دادند موضوع برایم روشن شد»^۱.

شاید هیچ نظریه علمی را نتوان یافت که به اندازه نظریه تکامل^۲ داروین

۱. محمد بسته‌نگار، «جستجوگر تکامل»، روزنامه شرق، ۱۳۹۳/۱/۲۳، ص ۷.
 ۲. بعضی مترجمان، واژه‌های «فرگشت» یا «تطور» را به جای evolution پیشنهاد کرده‌اند؛ احتمالاً به این دلیل که طبق این نظریه جانوران همیشه رو به کامل‌تر شدن نیستند. باید دانست که معنای تحت‌اللفظی یک واژه با معنای اصطلاحی آن فرق دارد. معنای تحت‌اللفظی واژه evolution نیز در زبان لاتین «گسترانیده شدن» است که با معنای اصطلاحی آن متفاوت است، همان‌طور که معنای تحت‌اللفظی کلمه اتم (ατομον) در یونانی «قسمت‌ناپذیر» است و معنای «خزنده» یا reptiles موجودی است که روی زمین می‌خزد؛ با وجود این زمانی که دانشمندان متوجه شدند اتم دارای ساختار و قابل تقسیم به اجزایی است و بسیاری از خزندگان، مثل دایناسورها، به هیچ وجه روی زمین نمی‌خزند، این اصطلاحات را تغییر ندادند. بنابراین، چون واژه «تکامل» اصطلاحی است که در ادبیات دانشگاهی زیست‌شناسی امروز جاافتاده است، ما نیز از همان استفاده می‌کنیم.